

2. Рубчак Б. Живописаний Шевченко («Журнал» як текст): *Збірник статей до 175-річчя з дня народження поета: ЗНТШ: філологічна секція*. Т. 214. Нью Йорк, 1991. С. 65–90. URL : <http://litopys.org.ua/shevchenko/rubchak.htm> (дата звернення: 20.02.2019).

3. Сверстюк Є.О. Шевченко понад часом. Есеї. Луцьк; Київ: ВМА «Терен»; ТОВ «Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 280 с.

4. Танчин К. Щоденник як форма самовираження письменника: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06. Тернопіль, 2005. 20 с.

5. Шевченко Тарас. Щоденник. Львів: Априорі, 2015. 320 с.

Копейцева Л.П.

кандидат філологічних наук

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

Міц К.С.

студентка магістратури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

РЕЦЕПЦІЯ РОМАНІВ ІВАНА ФРАНКА У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ КРИТИЦІ

***Анотація.** У статті здійснена спроба дослідити рецепцію романів І. Франка «Петрії і Довбуцуки» та «Перехресні стежки» у літературознавчій критичі. Нами доведено через призму літературознавчих студій, що ці романи стали одними із найвизначніших творів письменника, встановлено особливості стилістики його творчості через призму відомих літературознавців та критиків.*

***Ключові слова:** роман, рецепція, критика, часопростір, поетика.*

І. Франко належить до когорти видатних митців слова, навколо якого існував особливий ореол, він є «сучасним як для окремих людей, так і поколінь, як суспільства, так і певної доби, її прагнень, її духу» [12, с. 73].

Творчість митця стала окремим напрямом сучасної філології, літературознавства та гуманітаристики, а саме – франкознавства, представниками якого є Р. Голик, М. Легкий, Я. Мельник, Т. Гундорова, Б. Якимович, Г. Левченко, З. Гузар, А. Гурбанська, С. Єфремов, Л. Копейцева та інші. Про феноменальність постаті І. Франка вдало відзначив відомий літературознавець та письменник Р. Іваничук, назвавши його «учителем усієї

нації – і не лишень тільки нашої» й при цьому зізнався: «Я виховався на Франковій науці, я виріс з його книжками»[цит. : за 7, с. 14].

Метою нашої наукової розвідки є спроба дослідити рецепцію романів І. Франка «Петрії і Довбушуки» та «Перехресні стежки» у літературознавчій критиці, що дозволить нам прослідкувати становлення постаті І. Франка як прозаїка, встановити особливості його творчості з погляду відомих літературознавців та критиків.

Цілком погоджуємося з думкою Л.П. Копейцевої, що протягом двох століть творчість митця освоюється науковцями, дидактами з позицій різних теорій та ідеологем. Тому такою актуальною є проблема нового, сучасного прочитання творчості письменника [9, с. 234].

На думку вітчизняного літературознавця І. Денисюка, рецепція Франкової новаторської прози – це бурхлива історія, сповнена контрверсійних оцінок [6, с. 122].

Дебютним друкованим прозовим твором І. Франка став роман «Петрії і Довбушуки: Повість Джеджалика в трьох частях», що виходив на сторінках журналу «Друг» протягом року – від жовтня 1875 до жовтня 1876 року. На думку сучасних дослідників творчості І. Франка, «Петрії і Довбушуки» – авантюрно-пригодницький романтично-готичний роман, який відноситься до періоду пізнього романтизму у контексті української літератури. Йому притаманні натуралістичні ознаки, які мають запрограмовані літературі (пізньоромантичний у контексті української літератури) із натуралістичними стильовими соціальні тенденції [10, с. 67].

Автор роману оцінив свій твір достатньо критично, вважаючи його «плодом, який є замало дозрілим», обвинувачуючи «карб недозрілості», що втілений у його «досить фантастичній топографії та не досить продуманій композиції» [13, с. 144]. Готуючи до друку другу редакцію роману, яка вийшла 1913 року, письменник змушений був, як сам зізнавався, робити багато скорочень, бо це є «плоди незрілої фантазії та невиробленого літературного смаку» [13, с. 146]. Через 15 років після публікації роману І. Франко визнав, що «увійшов на літературне поле молодим і невиробленим, а й опісля замість щирої поради і науки аж надто часто стрічав болячі удари, цинічні насміхи, а найчастіше тупий індиферентизм і грубе незнання. Хіба трьох-чотирьох людей міг би я назвати, котрих приязнь і щире співділання помагали мені вироблювати мову і форму моїх поетичних складань, їх композицію і основні думки» [13, с. 211].

У «Літературних письмах» (1876) І. Франко зазначив: «Белетристика стала тепер не виразом розбуялої фантазії, мрій та забагів дармуючих людей, а приняла на себе далеко важнішу роль: скопіювати доразу життя народів у всіх

верствах і відносинах, показати світові його потреби, хиби і нестатки, а разом вказати всюди живі і здорові елементи, котрі можуть послужити за підвалину до будівлі свободної і щасливої будущини мільйонів. [...] Відтак понятно, що головне місце мусить в тій белетристиці зайняти роман, яко такий твір, котрого рамки можуть бути, скільки воля, розширені» [13, с. 10].

Франкознавці, визначаючи джерела написання твору, наголошували, що у ньому також помітні фрагменти гімназійної лектури, «особливо фантастичних оповідань Ернста-Амадея Гофмана, далі оповідання покійного Лімбаха про селянина, який збагатився найденим скарбом, і нарешті деяких народних оповідань про пригоди різних розбійників, особливо – Олекси Довбуша» [5, с. 122].

І. Франко стверджував, що на формування сюжету роману також мали вплив і творчість Шекспіра та Шиллера, що свідчить про інтерконтекстуальну різноманітність роману, яка включала у себе романістику. Свій перший роман письменник іменував «документом молодечого романтизму», що відтворює «в значній мірі лектуру польських романтиків: Міцкевича, Словацького та Красінського, а також польських белетристів дещо пізнішої доби», а саме Крашевського, Коженювського, Держжковського, Захар'яевича та Валерія Лозинського, котрі «дуже часто опрацьовували в напівромантичнім, а в напівреалістичнім дусі українські теми» [11, с. 14]. Очевидно, що письменник мав на увазі етап психологічного становлення своєї творчої свідомості.

В. Дорошенко зазначив, що романтичний стиль твору гармонійно був поєднаний із елементами готики. Три основні аспекти готичного роману – таємничість, жах, напруга очікування естетизували страхітливе, несамовите, демонічне – те, що є характерним і для естетики романтизму. За словами сучасника І. Франка М. Коцюбинського, у романі «повно всякого страхіття, розбійників, залятих скарбів, привидів, душогубства і оживаючих мерців» [6, с. 45], натомість В. Дорошенко стверджував, що «Петрії і Добошуки» – за жанром скомпліковане, але то був роман готичний *par excellence*» [8, с. 112].

За словами І. Денисюка, у творі порушена проблема існування добра та зла, яке, з одного боку, – трансцендентна сила, з іншого – має людську подобу [6, с. 156].

Дослідники роману стверджують, що романтично-готична образна картина твору межує з відвертими натуралістичними описами, які вражають їхньою точністю й увагою до фактів, що були провісниками майбутньої, на той час, естетичної концепції І. Франка.

Очевидним є те, що роман став об'єктом історико-літературних студій. У 1893 році О. Огоновський в «Історії літератури руської» дав першу критичну оцінку щодо нього. Стверджуючи, що при написанні роману І. Франко «виявив

напряв романтично-національний, зобразивши Олексу Добоша у сьйві вельми фантастичнім», критик звинуватив автора у відсутності системи поєднання епізодів, порівнюючи це із системою калейдоскопів, «котрі укладаються побіч себе без систематичного перегляду», перевантаженість твору побічними сюжетними лініями. «Видно, – писав О. Огоновський, – що молоденький автор не міг в тісних рамах помістити просторої картини, тому-то бачимо на ній чимало згибів, а відтак малюнки одних осібприкривають інші типи, між тим коли панорама образу являється то в тьмавій тіні, то в яскравім світлі». У творі професор побачив «якийсь зачарований світ», де «романтичність, ба й містицизм можуть звеличитись справдішнім тріумфом». О. Огоновський вважав, що мотиви для свого роману І. Франко міг взяти з драми Ю. Федьковича «Довбуш». На думку сучасних критиків, дана оцінка є надто суворою та не аргументованою [цит. за : 2, с. 420].

На нашу думку, поетика роману «Петрії і Довбощуки» відбиває еволюцію естетичних поглядів І. Франка, помітну у ранніх теоретичних і критичних працях.

Оцінивши та проаналізувавши думки вітчизняних літературознавців щодо дебютного прозового твору І. Франка, звернемося до критичного аналізу одного з найвідоміших соціально-психологічних романів «Перехресні стежки». Відомий науковець Г. Грабович, досліджуючи майстерність письменника, наголошував: «Названий твір – з погляду стилю розповіді, відтворення образів та сюжету, тобто його жанру, – сенсаційна та сентиментальна мелодрама, пересичена кількома вбивствами, включаючи вбивство героїнею її чоловіка, тварюки і садиста, за допомогою молотка та сікача (так! обома інструментами – під час розшалілого сніговою!), божевіллям та самогубством, публічними скандалами, груповими злочинами, лиходійством та змовами, в якій є жінка в чорному, що, виявляється, була коханою головного героя, також багатостраждальною дружиною його архіпідлого колишнього вчителя і нещирого друга – Стальського» [1, с. 234].

У праці «Франко не Каменяр» Т. Гундорова трактує твір за жанровими ознаками як новітній суспільний роман, у якому поєдналися традиції ідеологічного роману та повісті та психологічного і есхатологічного романів.

На думку Р. Гром'яка, «...твір привертає увагу й тому, що написаний він майже одночасно з науковим трактатом, в якому досліджувались психологічні основи художньої майстерності. Закономірно, отже, сподіватися, що в названих творах можуть переплітатися в якийсь спосіб ті проблеми, які переймали одну й ту ж людину – митця і теоретика...» [цит. за: 3, с. 125].

Даний твір вразив як критиків, так і читачів своєю хронотопічною канвою, якій властиві перенесення у часовій та просторовій площинах. Варто

звернути увагу і на образи, які, у даному випадку є цілком реальними, але обставини, за яких вони живуть, теж набувають фантастичності (віщі сні, поведінка Барана, опис екстер'єру та інтер'єру) відповідно до настроїв персонажів. Свідома позиція героїв твору дисонує із твердженням автора про естетичну природу художньої творчості та особливу значимість психологізму у літературі.

Аналізуючи критичні джерела до романів «Петрії та Довбушуки» і «Перехресні стежки», ми дійшли висновку, що головною особливістю прозової творчості І. Франка є тяжіння до фантастичного та містичного, що виявляється в обох творах. Варто оцінити і часті часопросторові зміни у сюжетній канві романів, що роблять їх надзвичайно актуальними і сьогодні, незважаючи на негативні відгуки тогочасних критиків. Твори вирізняються своєю контрастністю, адже виконані у дусі романтизму та готизму («Петрії та Довбушуки») та символізму і психологізму («Перехресні стежки»). Не зважаючи на те, що І. Франко торкнувся відображення різних епох, об'єднує дані твори єдина соціально-психологічна тематика вибору: Добро чи Зло, які в тексті роману персоніфікуються.

Література

1. Грабович Г. Адам Міцкевич та Іван Франко: метаморфози «валленродизму» // Адам Міцкевич і Україна. К. : Наукова думка, 1999. 268 с.
2. Гузар З. Образи просвітян у творах Івана Франка (роман «Перехресні стежки»). *Україна і спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. Випуск 9. С. 414–423.
3. Гундорова Т. Франко – не Каменярь. Мельборн: університет ім. Монаша, відділ славістики, 1996. С. 125.
4. Дей О. Літературна готика і Франкова проза. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. Т. 2: Франкознавчі дослідження. Львів, 2009. 321с.
5. Денисюк І. Літературна готика і Франкова проза. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. Т. 2: Франкознавчі дослідження. Львів, 2005. 212 с.
6. Денисюк І. Новаторство Франка-прозаїка. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. Т. 2: Франкознавчі дослідження. Львів, 2005. 212 с.
7. Дончик В. Духовний вимір прози Р. Іваничука. З потоку літ і літпоток. К. : Наукова думка, 2003. 346 с.
8. Дорошенко В. Показник до Івана Франка // *Сучасність*. Мюнхен, 1962. №6. С. 101–109.

9. Копейцева Л.П., Галак Я.О. Сучасні тенденції інтерпретації творчості І.Франка у літературознавстві та дидактиці // Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. праць / відп. ред. О.Г. Хомчак. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016. Вип. 6. С. 234–237.

10. Левченко Г. Модерністичне розхитування світу у романі І. Франка «Перехресні стежки». *Україна і спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 112. С. 66–73.

11. Легкий М. Роман Івана Франка «Петрії і Добошуки»: поетика, естетика, рецепція в критиці // *Українське літературознавство*. 2015. Вип. 79. С. 6–18.

12. Наєнко М. Іван Франко: тяжіння до модернізму. К. : Академвидав, 2006. 96 с.

13. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 31. Літературно-критичні праці. К. : Наук. думка, 1981. 594 с.

Копейцева Л.П.

кандидат філологічних наук

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

Ставицька К.В.

студентка магістратури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ХУДОЖНЬОГО МОДЕЛЮВАННЯ СВІТУ ЛІНИ КОСТЕНКО

Анотація. У статті охарактеризовано філософську концепцію художнього моделювання світу лірики Ліни Костенко. Велику увагу зосереджено на домінантних ознаках художнього дискурсу мисткині, який надає тексту динамічності, експресивності, емоційної виразності.

Ключові слова: поетичний дискурс, філософська концепція, емоційна виразність, художнє моделювання світу.

Постановка проблеми. Ліна Костенко є знаковою постаттю, глибоко сучасною українською поетесою, надзвичайним надбанням ментального простору етико-естетичних пріоритетів. Письменниця у своїх творах майстерно переосмислює історичну добу українського суспільства та вносить неоціненний вклад у відновлення національної мистецької спадщини, самоідентифікації української нації, збереження її культурних надбань та вікових традицій.